

“Nergens in ons land is de ‘landschapspijn’ en de ‘historiepijn’ zo groot als in Fryslân. We ervaren vooral verlies.”

Bert Looper ● Pagina 24

Natuur ● Pagina 13
Prenten als pijltjes

Expositie ● Pagina 16
Hendrik Elings’ oude vader

Eten ● Pagina 29
Doe eens makkelijk met Kerst

FrieschDagblad
Wykein

De grootste en
oudste bomen
verzorgen is
een kunst ●

Pagina 6

De veteranen verdienen wat extra verzorging

Bomen hebben verzorging nodig, zo veel is wel duidelijk. Een boom moet geholpen worden om gezond oud te worden. Het zijn dus eigenlijk net mensen. Maar deze kennis is nog maar verrassend jong. Vijftig jaar geleden werd in Nederland de eerste boom verzorgd in plaats van gekapt. Wybe Fraanje Marcel van Kammen

In 1966 vond een keerpunt plaats in het bomenbeheer in Nederland. In dat jaar werd de zogenoemde Duizendjarige linde van Achterberg, een zieltogende boomveteraan, verzorgd en daardoor behouden. De hoogbejaarde, holle reus met een omtrek van zes meter, die niet letterlijk duizend jaar oud is, leeft nog altijd op hetzelfde Utrechtse boerenhof. Het was voor het eerst in Nederland dat oude, zieke, afstervende bomen niet gewoonweg werden omgehakt, maar dat moeite werd gedaan om de levensduur te verlengen. De gebroeders Copijn hadden in Duitsland het vak van boomverzorging/chirurgie geleerd, en waren in Nederland een boomverzorgingsbedrijf begonnen. Het zou nog een paar jaar duren voor in 1971 de allereerste overheidssubsidie voor het behoud van een boom werd verstrekt. Het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk droeg bij aan de revitalisering van veertien driehonderd jaar oude linden op het Marktplaatsplein van vesting Bourtange. Jørn Copijn (1941) schreef ter gelegenheid van het vijftigjarig jubileum van zijn bedrijf samen met zijn vrouw Lia en Marina Laméris het boek *Het groene goud – 50 jaar boomverzorging in Nederland*. Het werd gepresenteerd aan de voet van de linde in Achterberg waar het allemaal begon. Het boek, een salontafelregel met meer dan vijfhonderd prachtige foto's, ademt in de eerste plaats liefde voor de boom, die heeft geleid tot een tedere maar soms rigoureuze en pijnlijke verzorging van ten dode opgeschreven woudreuzen. 'Bomen geven leven zo lang wij ze leven geven', schrijft Copijn. Bomen geven vitamine G, vindt hij, vitamine Groen. Vitale steden en dorpen zijn steden en dorpen met bomenlanen, parken, straatgeboomte, met daktuinen, groene schoolpleinen, geveltuintjes en ga zo maar door. In vitale steden en dorpen overweegt het groen.

Copijn was in 1966, samen met zijn broer en compagnon Allrik, een pionier. Inmiddels zijn er zo'n duizend zelfstandige, gediplomeerde boomverzorgers actief in Nederland. Er is in vijftig jaar veel bereikt. Vroeger waren bomen een gegeven: ze stonden ergens en groeiden door tot ze kwijnen. Dat grote, gezonde bomen blijkbaar betere omstandigheden hadden dan soortgenoten die het slecht deden, kwam bij niemand op. Ze hakten de zielenpietjes gewoon om. De gebroeders Copijn en hun beroepsgroep hebben een ommekeer gebracht in de wijze waarop we met bomen omgaan. In 1977 publiceerde Copijn het boekje

De Nederlandse boom heeft veel te danken aan de gebroeders Jørn en Allrik Copijn

Bescherming van bomen op bouwterreinen, met bomenregels voor aannemers, die later door de Bomenstichting zijn overgenomen in de *Tien geboden voor bouw en aanleg nabij bomen*, waar infrabedrijven zich tot op de dag van vandaag aan (dienen te) houden. De Nederlandse boom heeft kortom veel te danken aan de gebroeders Copijn. Inmiddels weten we dat bomen voldoende ruimte, zuurstof, licht, water, voedingsstoffen en lucht in het wortelstelsel nodig hebben om gezond te kunnen leven. En dat voor iedere boomsoort de verhouding tussen die factoren weer anders ligt. Bomen zijn levend erfgoed, blijkt uit dit boek. De oudste exemplaren zijn zelfs te beschouwen als levende archeologie.

Maurits Zeinstra uit Friens pionierde vanaf 1976 als de eerste boomverzorgervan Fryslân, eerst bij ingenieursbureau Oranjewoud en later zelfstandig. Tegenwoordig doet hij als taxateur ook veel aan de waardebeoordeling van bomen. „Yn 'e begjintiid wiene wy benammen dwaande mei de echt grutte monumintale beammen: rottich hout fuortfreze, ympregnearje mei smardersguod, oanbringe fan stutten en spankabels. Yn 'e jierren tachtich kaam de Amerikaanske professor Alex Shigo mei nije ynsichten. Hy sei dat guon beammen rottich hout sels ôfgrendelje kinne, lykas minsken in roofke krije op in wûne. Doe binne wy foar in grut part fan it snijwurk ôfstapt.” Copijn schrijft ook over Shigo en diens bijdrage aan de Nederlandse bomenkennis. Zo werden boomwonden vroeger geplombeerd, afgedekt met lood, in de veronderstelling dat de boom het zou overgroeien met zogeheten callushout. Dat bleek niet te werken en er werd dus van die techniek afgestapt.

Adolescent
Niet veel bomen in Nederland zijn echt heel oud. De meeste nog levende stads- en dorpsbomen zijn na de oorlog aangeplant, of anderszins hooguit tachtig jaar oud. Een bomenleven is dan juist goed onderweg – een tachtigjarige boom heeft zijn puberteit net achter zich gelaten en zou een levenslustige adolescent moeten zijn. Maar de omstandigheden in stedelijk gebied zijn veelal dermate ongunstig dat dergelijke bomen al gauw verzakt zijn en een gevaar voor de omgeving vormen. Zo moet de gemeente Den Haag achthonderd reusachtige populieren kappen die in de decennia na de oorlog aangeplant zijn. Er is een heel 'Vervangingsplan Populieren' opgesteld. Den Haag wordt overigens in een apart hoofdstuk in Copijns boek geprezen voor het pionieren met bomenvriendelijk groenbeheer in de Hofstad.

Waar de omstandigheden gunstiger zijn, in parken, tuinen of het buitengebied, zijn bomen door de bank genomen tweehonderd tot driehonderd jaar oud, want aangeplant in de tijd dat men de waarde van lommerrijke parken en tuinen begon in te zien. In de achttiende en negentiende eeuw ontstond een hype onder de adel en werden landgoederen aangelegd met veelal exotische botanische soorten. Zo herbergt de tuin van Paleis 't Loo een van de oudste tulpenbomen van Nederland (1808). Dé oudste staat echter in de Hortus Botanicus in Leiden; die werd rond 1715 geplant. Bij 't Loo staat ook nog eens de hoogste boom

Een boom heeft een verbazend regenererende levenskracht in zich

van het land: een vijftig meter hoge douglasspar. Door die Engelse landshapsrage komt het ook dat de oudste Kaukasische vleugelnoot ter wereld (uit 1750) in nota bene Nederland staat: op een buiten in Vogelenzang. In Fryslân zijn verschillende voorbeelden van dit soort parken en landgoederen, zoals Stania State in Oentsjerk (medio negentiende eeuw aangelegd), de Wilhelminaparken in Sneek en Grou (in het fin de siècle aangelegd) en diverse landgoederen bijvoorbeeld rond Beetsterzwaag.

Onland
Oerbos hebben wij sowieso niet meer in Nederland, sinds in 1870 het Beekbergerwoud bij Apeldoorn werd ontgonnen. Onder luid gejuich werd

De plakken mei
bysûndere
beammen binne
Gaasterlân, it gebiet
rûnom Beetstersweach
en Oentsjerk

Boven links: de linde bij De Klinze in Aldtsjerk is met dik 350 jaar de oudste boom van Fryslân. De adventiefwortels en -stammen zijn mooi te zien. Ernaast: de zwarte moerbeï bij de Grote of Sint-Martinuskerk in Dokkum is zeker 266 jaar oud en op twee na de oudste Friese boom. Onder links: de oudste Friese plataan (186 jaar) staat achter het Lycklamahûs in Beetsterzwaag. Rechts: de Poppebeem van Jubbega is rond 1775 aangeplant en daarmee waarschijnlijk de oudste beuk van de provincie.

Vervolg van pagina 7

De boomchirurg is steeds meer een boomverzorgger

Vele van deze oude bomen zijn in de loop der jaren verzorgd door Copijn. Ze staan er allemaal nog, al zijn er ook door Copijn verzorgde bomen die toch het loodje hebben gelegd. Doordat wij zo weinig echt oude bomen hebben, is ons beeld van de leeftijdsgrens van bomen vertekend, waarschuwt Copijn. Onze veteranen stellen natuurlijk helemaal niets voor bij de vijfduizend jaar oude dennenboom in de White Mountains in Californië, wiens kiemjaar wetenschappelijk is vastgesteld op 2832 voor Christus. Dat is dus om en nabij het moment waarop volgens de Hebreeuwse overlevering Noach een duif de omgeving van zijn ark liet verkennen. Ook de drieduizend jaar oude mammoetbomen in het Sequoia National Park in Californië zijn beduidend indrukwekkender. Dichterbij zijn de drakenbloedbomen van Tenerife zo'n duizend jaar oud. Sommige begraafplaats-taxussen in Engeland zijn ook wel duizend jaar oud. Op Sicilië staat een tamme kastanje van 2600 tot vierduizend jaar oud.

In Engeland zijn vele oude bomen, weet boomadviseur Jeroen Heindijk, die in het boek geïnterviewd wordt. „Veel processen, zoals een eik die al honderden jaren aan het sterven is, kun je in Nederland nauwelijks laten zien. Wij geven de bomen daarvoor de kans niet, dus om te leren hoe een boom oud wordt kun je beter naar Engeland gaan.”

Echt oude bomen zijn er in Fryslân al helemaal niet. Zeinstra: „De plakken mei bysûndere beammen binne Gaasterlân, it gebiet rûn om Beetstersweach en Oentsjerk. Yn 'e begjintiid by Oranjewoud hie ik folle mear wurk yn it noarden en westen fan it lân as op 'e Feluwe. Op plakken dêr't minder beammen binne, hat men mear wurdearring foar beammen.”

De oudste boom van de provincie staat op landgoed De Klinze in Aldtsjerk: een Hollandse linde van drieënhalve eeuw oud. Het gaat ook wel eens mis met oude bomen, merkt Zeinstra. „Dat docht wol ris sear. De esk by it Teatskehûs yn Blauhûs soe bewarre bliuwe by de ferbouwing. It is hielendal misgien: men hie allinnich mar de stam beskermme. Mar om in beam goed beskermje te kinnen by swier grûnwurk moastst de hiele krúnprojeksje op 'e grûn ûntsjen. Dy grûn is no hielendal fertichte. Ik haw dy beam kandelabere, dat er noch feilich stean bliuwe koe, mar der sit totaal gjin libben mear yn. Dy beam is dea.”

Dat was de oudste es van Fryslân, zo'n 175 jaar oud. Hetzelfde gebeurde met een kastanje in Britsum. Die vertoonde al wat sporen van kastanjebloedingsziekte, maar hij moest en zou toch gesnoeid worden omdat hij de lichtinval beperkte. Elke boomverzorgger weet dat je een zieke kastanje niet fors mag snoeien. Nou heeft hij

Verzorgen of omhakken is de vraag. ‘Ik besykje altyd wat te polderjen’

dus het loodje gelegd. „Dat docht ek noch altiten sear.”

Uren praten
J'ørn Copijn schrijft met liefde en respect over de boom, en met graagte bovendien. Zoals hij zelf in het boek geciteerd wordt: ‘Allrik kon net als ik uren praten over bomen. Dat maakte het werken wel eens lastig. Soms verweten we elkaar dat het werk niet af kwam.’

Maar met liefde en toewijding alleen kom je er niet in de boomverzorging. Copijn weet wel degelijk waar hij mee bezig is. In een aantal hoofdstukken zet hij uiteen hoe bomen groeien en waarom dat zo gebeurt, hoe een boom hol wordt. En of een holle boom minder levensvatbaar is. Nee dus. De boom vormt zogeheten adventiefwortels en -takken, zodat de boom op het oude hout, met de humus van het verrotte kern- en spinthout in de holte als voeding, gewoon doorgroeit. Door de ringspanning is de boom in principe ook stevig genoeg. Een boom heeft een verbazingwekkende regenererende levenskracht in zich.

Uitgebreid wetenschappelijk onderzoek met infraroodbeelden, trekproeven en geluidsmetingen met een tomograaf gaan vooraf aan de daadwerkelijke verzorging.

Soms moet de boomverzorgger de stamdelen hechten om stevigheid te garanderen. Dat kan met gigantische

nietjes van gietijzer, of met ankers die op den duur vergroeien met de boom. Soms moet hij overbruggings-enten aanbrengen om de sapstroom te herstellen, bijvoorbeeld door heel jonge boompjes op het wortelstelsel van de veteraan te enten en een paar jaar later ook vast te enten onder de bast van de stam.

Een bypass-operatie dus. Het is niet voor niks dat een boomverzorgger vijftig jaar geleden nog een boomchirurg werd genoemd. Zeinstra weet dat ook nog goed. „Us wurk is yn 'e rin fan 'e jierren ferlein fan sjirurgry nei fersoarging, fan it kurative nei it previntive. Snoeie yn in betiid stadium, dat de wûnen net sa grut wurde. Ik kom noch gauris by in beam dy't ás fuort moat ás fersoarging nedich hat. Dan besykje ik altiten wat te polderjen. It giet derom of't de beam oer tweintich jier en fierder noch genôch romte hat en feilich is. At dat sa is, hat de beam takomst.”

.....

Non-fictie
.....

Het groene goud - 50 jaar boomverzorging in Nederland
.....
J'ørn en Lia Copijn en Marina Laméris
.....
TasT € 29,95
.....

De linde van Achterberg, de eerste verzwakte/zieke/bejaarde boom van Nederland die niet werd omgehakt, maar werd verzorgd tot behoud. In 1966. Foto: Roel van Norel